

TED ANKARA KOLEJİ VAKFI ÖZEL LİSESİ

A TÜRK DİLİ VE YAZINI DERSİ

UZUN TEZ

MEDENİYET YANILSAMASI

Öğrencinin Adı: Deniz İdil

Öğrencinin Soyadı: Altan

IB Numarası: D1129-099

Rehber Öğretmen: Arzu Ünal

Sözcük Sayısı: 3699

Araştırma Sorusu: Peyami Safa'nın "Fatih-Harbiye" adlı yapıtında, Cumhuriyet sonrasında batılılaşma hareketi odak figürün yaşamını nasıl etkilemiştir?

ÖZ

Uluslararası Bakalorya Programı, Türk Dili ve Edebiyatı A1 dersi kapsamında hazırlanan bu bitirme tezinde, Peyami Safa'nın *Fatih-Harbiye* adlı yapıtında ele alınan, Cumhuriyet sonrası Türkiye'nin batılılaşma, diğer bir deyişle çağdaşlaşma sürecinin, odak figür olan Neriman'ın yaşantısına etkileri incelenmiştir.

Safa'nın yazmış olduğu bu romanda, odak figür aracılığıyla, Türk modernleşme anlayışı ortaya konulmuş, bireyin Batı'ya yönelme sürecinde değerlerini yitirmesi ve yozlaşma sorunsalı ele alınmıştır. **Yapıtta, İstanbul'un iki yakası arasındaki yaşam biçiminin odak figür Neriman'ın arada kalmışlığı ve bu kültür çatışmasının giderek bir batılılaşma sancısına dönüşümü ele alınmıştır.**

Tezin giriş bölümünde, Türk modernleşmesinde Batının yerinden bahsedilmiş ve Neriman'ın hayatındaki değişimlerden yola çıkılarak "batılılaşma" olgusu işlenmiştir.

Gelişme bölümünde, odak figürün yaşadığı bu kültür çatışmasının, benliğinden ve çevresinden uzaklaşmasına neden olduğu verilmiştir. Batı'ya ve Doğu'ya ait zıtlıklar verilerek, Neriman'ın içsel çatışmaları ve bunların sonucu olarak, kimlik sorunu ele alınmıştır.

Tezin sonuç bölümünde ise, batılılaşma hareketinin yanlış algılanıp, yanlış yorumlanmasının, bireyin ikilem içinde kalmasına ve kendine yabancılaşmasına yol açtığı kanısı üzerinde durulmuştur. Odak figürün ve çevresinin de düşüncelerinden yararlanılarak, bu çalışmanın ortaya koyduğu tez kanıtlanmıştır.

İÇİNDEKİLER

1. GİRİŞ	1
2. CUMHURİYET SONRASI BATILILAŞMA OLGUSUNUN ODAK FİGÜRÜN YAŞAMINA ETKİSİ	3
2.1. Yanlış Batılılaşma ve Değişim	3
2.2. Doğu ve Batı Kültürünün Yansımaları	6
2.3. Odak Figürün Çevresiyle ve Kendisiyle Yaşadığı Çatışmalar	8
2.4. Batıya Yönelişte Yozlaşma	11
2.5. Yabancılaşma: Uyum Sorunu	15
3. SONUÇ	18
4. KAYNAKÇA	20

Arastırma Sorusu: Peyami Safa'nın "Fatih-Harbiye" adlı yapıtında, Cumhuriyet sonrasında batılılaşma hareketi odak figürün yaşamını nasıl etkilemiştir?

1. GİRİŞ

Tanzimat Dönemi'nde başlayan, Ulusal Kurtuluş Savaşı'nda ve izleyen yıllarda hız kazanan batılılaşma hareketleri, toplumsal hayat bilincini geliştirmek ve yükseltmek amacıyla başlamış; eğitim, siyaset, ekonomi ve diğer sosyo-kültürel alanlarındaki düzenlemeler başarılı bir şekilde gerçekleştirilmiştir; ancak Cumhuriyet'in ilanından sonraki dönemlerde bu sosyal değişim, toplumun belirli bir kesiminin batılılaşma olgusunu tam olarak anlayamaması ya da yanlış anlaması üzerine batılılaşma, sınıf atlama sorunu olarak algılanmıştır.

Geç Osmanlı ve erken Cumhuriyet Dönemleri' nin yazarlarından Peyami Safa'nın, inceleme konusu olan "Fatih-Harbiye" adlı yapıtı Doğu ve Batı kültürlerinin karşılaştırılması üzerine kurgulanmıştır. Yazar, medeniyetler arası farklılıkların bireyde yarattığı bocalamayı dile getirmiş, uzun yıllar Türk Edebiyatı'nda irdelenen "yanlış batılılaşma" ana izleğini işlemiştir.

Yapıtın odak figürü olan Neriman, ağırlıklı olarak Şark (Doğu) kültürü ile büyümüş; ancak Garp (Batı) kültürünün de etkisinde kalmış bir genç kızdır. Bu yönüyle Batı kültürüne duyduğu hayranlık ve bu kültürün yaşandığı ortama ait olma isteği Neriman'ın olumsuz yönde değişmesine neden olmuştur. Giysileri, konuşma biçimi, tavırları ve bulunmak istediği ortamlar farklılık göstermeye başlar. Bu başkalaşım, Neriman'ın kendisiyle ve çevresiyle çatışmasına, kendi kültürüne yabancılaşmasına yol açmıştır.

Yapıt ana hatlarıyla incelendiğinde, Batı'ya yönelişte yaşanan yozlaşma, iki kültür arasındaki kutuplaşmayla işlenmiştir. Yaşanan değişimler eski-yeni, manevi değerler-dış görünüş, doğallık-yapaylık ve alaturka-alafranga olgularıyla yansıtılmıştır.

Bu çalışmada, yapıtın ana iletisini ruhsal ve toplumsal derinlikleriyle ön plana çıkartan odak figürün, uygarlaşma adına atılan adımları yanlış algılaması sonucu yaşadığı uyum sorunu ve kendine yabancılaşması üzerinde durulmuştur.

2. CUMHURİYET SONRASI BATILILAŞMA OLGUSUNUN ODAK FİGÜRÜN

YAŞAMINA ETKİSİ

2.1. Yanlı Batılılaşma ve Değişim:

Toplumsal bir tahlil niteliği taşıyan “Fatih-Harbiye” adlı yapıtta, batılılaşma hareketleri çerçevesinde, farklılaşan üstyapının, modernleşme olarak kabul edilmesi üzerine, odak figür olan Neriman’ın, kişiliğinde ve davranışlarında gözlemlenen değişim eski-yeni kutuplaşmasıyla ele alınmıştır.

Yapıtta bu değişimin ilk belirtileri, Beyazıt’ta bir arkadaşını ziyaret edeceğini söyleyen Neriman’ın, Fatih-Harbiye tramvayına atlayarak uzaklaşmasıyla başlamıştır. Birlikte olduğu Şinasi’nin, Neriman’la ilgili zihninde kalan önemsiz ayrıntılar, bu yalanla gün ışığına çıkmış ve bir anda büyük bir sorun haline gelmiştir. “... *evine geç gidişleri, tuvaletine verdiği ehemmiyetin artması, Şinasi’yle konuşurken sesine dolan asabi titremeler ve bunun gibi, teferruatı unutulan, fakat yekunun intibai kuvvetli bir surette hatırlanan küçük küçük bir çok hadiseler kendi kendilerini hatırlattıyorlardı.*” (Safa, Fatih Harbiye, 12)

Neriman’daki değişim, ilk önce Şinasi’nin dikkatini çekmiş ve yapıt boyunca bu süreç, Şinasi’nin iç monologlarıyla okuyucuya sunulmuştur. Şinasi’nin bu olanları yorumlamaya çalışırken kullandığı “Hep güneşte parlayan filizi manto” leitmotivi, Şinasi için moda düşkünlüğünün diğer bir deyişle Neriman’daki değişikliklerin fiziksel boyutunun bir simgesi olabilir.

“Siyah saten gömlekli, siyah başörtülü kız. O vakit böyle koşmazdı. Liseden çıkar ve Süleymaniye'nin köşesinde görünürdü. Kolunda çantası, başı önüne eğilmiş, gözlerinde korku ve dudaklarında tebessüm, Şinasi'nin yaklaştığını görünce korkusu giden ve sevgisi artan gözleriyle yere bakar, hafifçe kızarırdı.” (Safa, Fatih-Harbiye, 14)

Neriman'ın kazandığı yeni davranış biçimleri karşısında Şinasi'nin bu betimlemesinden de anlaşılacağı gibi Neriman, daha önce kapalı doğu kültürünün gerekliliklerine uyum sağlamış; ancak daha sonraları batının ihtişamlı yaşam tarzını örnek almaya başlamıştır.

Şinasi'nin, Neriman'ın davranışlarını kıyaslamasıyla değişimin bu ilk evrelerine giriş yapılmıştır. Yapıtın devamında ise doğu ve batının kültürel yaşantılarına bire bir tanıklık eden roman kişinin görüşlerine yer verilerek, bu süreci başlatan etkenler açıklanmıştır. **“ (...) hep Maksim salonu gözünün önüne geliyor. Kuytu köşelerde renkli abajurlar. Sarışın bir kadın başı. Bir zil sesi, çığlıklar ve sıçrayışlar, alkış, damakta acı bir köpük lezzeti, parlak sarı bir etek, bir zenci sesiyle daima karışarak hafızaya musallat olan fokstrot nağmesi ve kulağının içinde mütemadi çalan bir cazbant...”** (Safa, Fatih-Harbiye, 21)

Yaratılan bu rengârenk ve bir o kadar da alışılmadık atmosfer, müzikalitesi olan kokteyl gibi Fransızca sözcüklerin telaffuzu ve davranışlardaki incelik Neriman'ı etkilemektedir. Göze ve kulağa hitap eden ortamlarda bulunmaktan hoşlanan Neriman için Batı, yeni bir dünyadır. Batılılaşma ise yenilik, gösteriş, farklılık ve eskinin yerini alması mümkün yeni bir kültür demektir.

Neriman, şark terbiyesi almış; ancak siyasi nedenlerden dolayı ülkede meydana gelen batılılaşma hareketlerinden de uzak kalamamıştır. Neriman'da görülen doğu ve batı düşünce sistemlerinin zıt etkileri ve beraberinde gelen kişisel değişimi fark eden sadece Şinasi değildir. Yapıtta dönemin toplum yapısına da ışık tutulmaktadır.

Neriman'ın yürüyüşünden, insanlara bakışlarına kadar değişen tavırlarının mahalle halkının bile dikkatini çektiği anlatılmaktadır. Bununla ilintili olarak, Neriman'ın çevresiyle ilgili düşünceleri de şöyledir;

“O Fatih meydanının önünden geçerken meydan kahvelerinde bir sürü işsiz güçsüz, softa makulesi¹ adamlar oturuyorlar. (...) insan yolda bile rahat yürüyemiyor. Sonra o dükkânların hali nedir? Adım başına aşçı ve kahve.” (Safa, Fatih-Harbiye, 29)

Neriman, doğu kültür ve anlayışının özgürlüğünü kısıtladığını ve katlanılması bir hayli zor olan baskı ortamı yarattığını sorgulamaktadır. Bunun doğal sonucu olarak da zamanla kendi kültürel değerlerinden kopmakta ve kendine yabancılaşmaktadır. ***“Dün Tünel'den***

Galatasaray'a kadar dükkânlara baktım. Esnaf bile zevk sahibi. (...) En adi eşyayı öyle bir biçime getiriyorlar ki mücevher gibi görünüyor. Sonra halkı da bambaşka. Dönüp bakmazlar. Yürümesini, giyinmesini bilirler. Her şeyi bilirler canım... ” (Safa, Fatih-Harbiye, 29)

Gelenekçi ve modern yapılaşmanın bir arada bulunduğu, Doğu ve Batı medeniyetlerinin iç içe yaşandığı İstanbul'da hayatını sürdüren roman kişinin, çevresinde gözlemlediği bu iki kültüre ait farklılıklara karşı ilgisi zamanla artmaktadır. Neriman, batı kültürünün ülkede tanınmaya başlanmasının, sınıf farklılıkları ile bağlantılı olduğu kanısına varmakta ve doğuyu yerip, batıyı yüceltmektedir.

¹ Bir görüşe, bir inanışa körü körüne bağlanmış, yaşadığı çağın gerisinde kalmış topluluk.

2.2. Doğu ve Batının Yapıtı Yansımaları:

Yapıtta odak figürün, batı-doğu uygarlık karşılaştırmaları yaptığı bölümlerde, bahsedilen kavramların daha net anlaşılması amacıyla somut benzetmelerden yararlanması dikkat çekmektedir.

“Neriman düşündü ve bir anda şarklıların kedileri ve garplıların köpekleri niçin bu kadar sevdiğini anladı. Hristiyan evlerinde köpek ve Müslüman evlerinde kedi bolluğu şundandı: Şarklılar kediye, garplılar köpeğe benziyorlar! Kedi yer, içer, yatar, uyur, doğurur; hayatı hep minder üstünde ve rüya içinde geçer; gözleri bazı uyanıkken bile rüya görüyormuş gibidir; lapacı, tembel ve hayalperest mahlûk, çalışmayı hiç sevmez. Köpek diri, çevik, atlgandır. İşe yarar; birçok işlere yarar. Uyurken bile uyanıktır. En küçük sesleri bile duyar, sıçrar, bağıırır.” (Safa, Fatih-Harbiye, 48)

Medeniyet meseleleri hakkında pek bilgisi olmayan Neriman, bu konudaki düşüncelerini dolaylı da olsa babasıyla ilk defa paylaştığı bu bölümde, üretkenlik ve çalışkanlık açısından batılı mizacını köpeklere; doğulu mizacını da kedilere benzetmiştir. Yapılan bu basit ilişkilendirme ile odak figürün kendince daha net çıkarımlar yapma imkânı bulduğu söylenebilir.

“ Artık Neriman nereden gelip nereye gittiğini anlıyordu, çünkü iki zıt iştiyakın remizlerini gözleriyle görüyor ve mukayeseler yapabiliyordu. Şinasi Neriman’ın gözünde, aileyi, mahalleyi, eskiyi, şarklıyı temsil ediyordu; Macit yeninin, garbın ve bunlarla beraber meçhul ve cazip sergüzeştlerin mümessili ve namzediydi.” (Safa, Fatih-Harbiye, 60)

Yapıtın genelinde de bu iki cepheyi, okuyucuya daha açık ve ayrıntılı olarak tanıtmaya çabası hâkimdir. Neriman'ın arkadaşı Macit batılı; Şinasi ve Neriman'ın babası Faiz Bey ise doğu kültürüne derinden bağlı tipler olarak kurgulanmışlardır. Bu yaratım sürecinin amacı, Batı ve Doğu arasındaki kültürel farklılığı ve bu farklılığın yarattığı değişime uyum sağlayabilen tek kişinin odak figür olduğunu keskin bir çizgiyle ayırmaktadır.

Birbirine birçok yönüyle zıt olan toplumsal farklılıklar yapıtın başında ve sonunda alaturka-alafranga müziğinin benimsenme tartışmaları bütünlüğünde romana yansıtılmıştır. Bu fark sözü edilen Batılı ve Doğulu tiplerin ilgi alanları ile vurgulanmıştır. Örneğin, Faiz Bey doğulu yazarların önemli yapıtlarından biri olan Mesnevi'yi okumakta ve ney çalmakta; Şinasi kemençe çalarak kendini ifade etmekte; Macit ise balolara gitmekten, keman çalmaktan ve dış görünüşüne özen göstermekten hoşlanmaktadır. Neriman ise önceleri Darülelhan'da ut çalmış; ancak bir süre sonra görsel açıdan bu çalgıyı sevimsiz bularak, alaturka müziğe hayranlık duymaya başlamıştır. Kullanılan bu enstrümanlar sadece iki medeniyeti temsil etmekle kalmamış, aynı zamanda yapıta müzikal bir derinlik de kazandırmıştır.

2.3. Odak Figürün Çevresiyle ve Kendisiyle Yaşadığı Çatışmalar:

Olayları mantık süzgecinden geçirerek anlamlandırmaya çalışan yapıtın odak figürü Neriman, hayatında meydana gelen gelişmeleri neden-sonuç ilişkisi kurarak yorumlamakta; ancak her defasında sadece kendi gözlem ve duyuları doğrultusunda hareket etmektedir. Neriman, mizacı gereği attığı her adımda kararsız kalmaktadır. Bunun bir sonucu olarak, kendisiyle ve çevresiyle çatışmaktadır.

“Ara sıra başını yorgandan çıkarıyor, etrafı dinliyor, Gülter’in ayak sesini bekliyor ve kapıya bakıyordu. Bütün bu korku, onda zevkin ve sevincin uyuşturduğu azapları galeyana getiriyor ve evvelce kendi kendine karşı mazur gördüğü bütün cürümler, şimdi, korkunun pertavsız altında, birer cinayet kadar gözünde büyüyordu.” (Safa, Fatih-Harbiye, 23-24)

Yeni girdiği ortamlarla, günlük hayatın gerçekliği arasında bağlantı kurmakta zorlanan Neriman, doğu kültürünün üzerinde kurduğu baskıdan rahatsızlık duymaktadır. Farklı yaşam tarzlarına uyum sağlamaya çalışırken alışmış olduğu düzen ve çevre nedeniyle, hayranlık duyduğu bu yabancı kültürü inkâr etme yoluna gitmiştir. ***“Evet, çok büyük hata... Zaten hiç eğlenmedim. Hâlbuki çok eğlenmişti. Burada tecrübesi olan bir kadın gibi konuşmağa muvaffak olmuştu.”*** (Safa, Fatih-Harbiye, 27-28)

Neriman için batı eğlence, mutluluk ve şatafat demekken; doğu bu zevklerin bedeli ve aynı zamanda korku anlamına gelmektedir. Bunun içindir ki Şinasi’ye bile hiç çekinmeden, düşünceleri, görüştüğü insanlar ve gittiği yerler hakkında yalan söyleyebilmektedir.

“ (...) ne zamandan beri geçmedikleri bu yollara girer girmez, uzun müddet kapalı kalmış, hatıralarla dolu bir evin eşiğinden içeriye ilk adımlarını atmış gibi, ikisinde de maziye ait intibalar bir anda uyandı. (...) Aşk meselelerinde zamana ait ölçülerin içimizde ne garip farklarla değiştiğini sezdiler. Daha iki üç ay evvel gördükleri bu yollardan senelerce geçmemiş gibidirler.” (Safa, Fatih-Harbiye, 67-68)

Neriman'daki kişisel değişimi ilk fark eden Şinasi olduğu gibi etkilerini de herkesten önce o hissetmiştir. İçe dönük ve gururlu bir mizaca sahip olan Şinasi, Neriman'ın bu soğuk ve samimiyetsiz tavırları karşısında giderek kabuğuna çekilmektedir. Ortak bir geçmişe sahip olan Neriman ve Şinasi, uzamlar farklılaştıkça geçmişlerini anımsamaktadırlar. Süleymaniye'de buldukları süre boyunca, ilişkilerinde görülen duygusal hasarlar da ortaya çıkmaktadır.

“Karanlık, harap ve dar bir sokağa saptılar. Sağ kolda bir tek, büyük, tahini boyalı tahta konak vardı, ileri doğru çıkan şahnişi, karşısında bir yıkık duvar üstünden sokağa doğru eğilen büyük bir ağacın dallarına o kadar yaklaşıyordu ki, havayı kapattıyor ve sokağı bir tünel gibi kapatıyordu.” (Safa, Fatih-Harbiye, 68)

Uzaman betimlemesinden de anlaşılacağı gibi ikili, buldukları konumu bütün gerçeklikleriyle yansıtan bu zaman tüneline bir yolculuk yapma fırsatı bulmuşlardır. İlerleyen satırlarda, Neriman ve Şinasi'ye göre “Tahini boyalı tahta konak” da yaşayan hayali adamın betimlemesi şöyle verilmiştir;

“Çok görgülü bir adamdır, sabırlı bir adamdır, dindar bir adamdır, iyi bir adamdır; solgun bir yüzü, çukura kaçmış nemli ve fersiz gözleri, uzun bir beyaz sakalı vardır, kılsız ve çıplak başına geçirdiği takkesi dümdüz ve buruşuksuzdur; daima, şahnişin sağ tarafındaki pencerenin arkasında oturur ve tesbih çeker (...)” (Safa, Fatih-Harbiye, 69)

Değişim öncesine uzanan, aynı toplum yapısında yetişen, şark kültürünün izlerini taşıyan iki aşğın kurmuş olduğu bu hayal, aralarında oluşan bu kopuklukla ilgili derin bir farkındalık yaratmıştır. Buna dayanarak “Tahini boyalı tahta konak”ın, Neriman ve Şinasi'nin geçmişlerini, doğulu tipinde kurgulanmış olan ve konakta yaşadığı varsayılan beyaz sakallı adamın ise, ilişkilerini sembolize ettiği söylenebilir.

Neriman'ın babası Faiz Bey'de Neriman'ın eve geç gelmelerinden ve hep bir dalgınlık halinde olmasından şüphelenmiş, bir sorun olduğunu anlamış; ancak nedenini hemen belirleyememiştir. Doğu ve batı hakkında oldukça bilgili olan Faiz Bey, Neriman'ın aklını kurcalayan sorunu ilk olarak, kızının şarkın kediler gibi tembel olduğu ve garbın da köpekler kadar çalışkan olduğu yönünde yaptığı benzetme üzerine anlayabilmiştir. Faiz Bey, bu karşılaştırmadan yola çıkarak, bu soruna çözüm getirmek istemiş ve Neriman'la küçük bir münakaşaya girmiştir.

“Acaba her oturan adam tembel, her koşan adam çalışkan mıdır? (...) Kimi adam vardır ki sabahtan akşama kadar oturur ve düşünür. Onun bir hazine-i efkârı vardır, yani fikir cihetinden zengindir; kimi adam da vardır ki sabahtan akşama kadar ayaküstü çalışır, mesela bir rençper, fakat yaptığı iş dört tuğlayı üst üste koymaktan ibarettir. (...) Zira birisi maneviyat ile zihin gayretiyle yapılan iştir; öbürü vücut ile beden ile yapılan iştir. Maneviyat daima daha âlidir, vücut sefildir. Yapılan işlerin farkı da bundandır.”(Safa, Fatih-Harbiye, 50-51)

Faiz Bey, Neriman’ın düşüncelerine yön vermesi amacıyla, karşılaştırma yapılırken insanın kendi değerlerine göre hareket etmesi gerektiğini ve bir öncelik sıralamasının gerekliliğini açıklamıştır. Neriman kendince her ne kadar karşı koymuş olsa da aklında manevi değerlerin mi yoksa dış görünüşün mü önemli olduğu fikri filizlenmeye başlamıştır. *“Fakat bütün bu fikirlere içinden isyan ediyor, hepsini eski bulmak istiyor, mamafih sarsılmaz bir mantığın telkin ettiği hakikatleri kendi kendine tamamıyla inkâra da muvaffak olamıyor, için için çırpınıyordu.”* (Safa, Fatih-Harbiye, 51-52)

Bu yönlendirmeler Neriman’ı çıkmaza sürüklemiş, bir yandan babasının söylediklerinin ne kadar doğru olduğunu görmüş, bir yandan da bu gerçekliğe karşı gelme isteğiyle yanıp tutuşmuştur. Yeteri kadar bilgi sahibi olmadığından, düşüncelerini kendine saklamak zorunda kalmış, sabit fikirliliğinden ödün vermeyerek babasının sunduğu bütün fikirlere içinden karşı çıkmıştır.

Batılılaşma hareketleri ile yaşanan değişim odak figüre ve dolayısıyla da çevresine yansımakta, Neriman başkalaştıkça, etkileri de çevresinde görülmektedir. Bu etkiler çoğunlukla birey-toplum çatışmaları olarak değerlendirilebilir.

2.4. Batıya Yönelişte Yozlaşma:

Yapıtta ülke genelinde gereksinim duyulan batılılaşma hareketleri; çoğunlukla Neriman'ın bireysel değişimi aracılığıyla anlatılmaktadır. Ülkede batılılaşmanın yanlış anlaşılacak, Batıya özenilmesi ve bunun medenileşme olarak kabul edilmesi işlenmiştir. ***“Bir İstanbul kızı olduğu için Neriman'ın bu farklar karşısındaki hayreti azalmıştı; fakat bir zamandan beri kendisinde yeni bir hayatın iştiyakı ve yeni bir medeniyetin şuuru uyanmağa başladığı için bu farkların her birine ayrı ayrı dikkat etmekten hoşlanıyordu.”***(Safa, Fatih-Harbiye, 32)

Yaptırımın gücüne dayanarak giderek gelişen bu uzamda, parfüm mağazalarının vitrinlerinden tiyatrolara, sinemalardan resim galerilerine kadar her şeyde yenilikler yapılmıştır. Batı kültüründen gelen bu telkinler doğrultusunda, batılılaşma hareketi kültürel duyarsızlaşmaya sebep olmuştur. Toplum, yapılan bu yeniliklerin amacını unutarak, şekilciliğe önem vermeye başlamıştır.

Romanın ilerleyen sayfalarında değişimin asıl belirtilerinin, Neriman'ın birkaç ay önce Macit adında bir delikanlı ile tanışmasından sonra görüldüğünü anlaşılmaktadır. “Macit'in girdiği birçok masraflara rağmen o kadar yalnız ve baş başa kaldıkları halde, hiçbir çapkınca hareket yapmamasını düşünüyor ve Macit'in ince uzun elleri, hafif manikürlü parmakları sık sık gözünün önüne geliyor ***“İnce bir adam!” diye düşünüyor ve Macit'te tenkit edilecek hiçbir şey bulamıyordu.***” (Safa, Fatih-Harbiye,22)

Macit, Neriman'ın bütün incelikleriyle öğrenmek istediği ve uzak kaldığında özlem duyduğu bu yeni kültürü temsil eden bir figürdür. Macit diğer erkeklerden farklıdır. Giyim tarzı, kullandığı kelimeler ve hepsinden önemli olarak mizacı onu farklı kılan etmenlerdendir. Ayrıca, Neriman genellemeler yaparak Macit'te gözlemlediklerini batı kültürünü benimseyen bütün insanlara mal etmektedir.

Kokteyllere gitmesi, otomobille eve bırakılması ve de Fatih- Harbiye tramvayını daha çok kullanır olması gibi davranış farklılıkları haricinde, değişim biraz daha irdelendiğinde, Neriman'ın aile yapısı gereği Şark telkinleriyle büyüdüğü ancak kuzenlerinin batıya yönelik yaşam tarzlarına da tanıklık ettiği görülmektedir.

Uzun zamandır içinde saklı kalmış bu özlemleri büyüten Neriman, Lozan Sulhu'ndan sonra İstanbul'da öne çıkan yeniliklere kayıtsız kalmamıştır.

Yapıtta batılılaşma hareketlerinin yanlış yorumlanması öznel ve nesnel olarak iki şekilde incelenmiştir: Öznel olarak, bu anlatım odak figür aracılığı ile yapılmış, Faiz Bey'in vurguladığı üzere manevi değerlerin kalıcılığı ve dış görünümün yanılsamalardan ibaret olduğu düşüncesiyle açıklanmıştır. Bu düşünce temelde; asıl olanın öz kültüre bağlı kalmak olduğunu vurgulamaktadır.

Başlangıçta bu görüşe önem vermeyen Neriman daha sonraları, kuzenleri tarafından anlatılan Rus bir genç kızın hikâyesiyle kendi hayatı arasında bağ kurmuş ve kendini Rus kızın yerine koyarak, anlatılanları en baştan kurgulamıştır;

Hikaye şöyledir: Yoksul bir Rus artistine aşık olan bir kız vardır. Bu kızın lükste gözü yoktur ve Rus delikanlıyla yıllarca sefaletle katlanır. Fakat daha fazla dayanamaz. Sefalet ıstırap halini almaya başlamıştır. Bir gün karşısına zengin ve yakışıklı bir Rum genci çıkar.

Genç kız, Rus aşığını bırakır ve Rum genciyle yaşamaya başlar; ancak günler geçtikçe mahzunlaşır, eski hayatını özler. Çevresindeki insanlar sahte, tavırları yapmacıktır. Rus kız bir hata yaptığını anlar ve eski sevgilisine geri dönmek ister. Rus artist, kızın yüzüne bile bakmaz. Kız kahrolmuş bir şekilde eve gelir. Odasına kapanır ve bunları bir mektuba dökerek, revolverle intihar eder.

“Hâlbuki Rus kızı, eski sevgiliyle yaşarken, etrafında hep görgülü, samimi adamlar var. İhtilalden kurtulmuş Beyaz Ruslar. Bunların hepsi fakir. Fakat kıymetli adamlar.” (Safa, Fatih-Harbiye,104)

Neriman için yoksul Rus artist, Şinasi’yi, Rum genci, Macit’i ve Rus kız da kendisini temsil etmektedir. Kızın yeni hayatı ve çevresi batıyı simgelemektedir. Rus kızın bu değişimden duyduğu rahatsızlık; samimiyetsizlik ve manasızlık olarak özetlenebilir. Yukarıda verilen alıntıda ise özellikle **“İhtilalden kurtulmuş Beyaz Ruslar”** dikkat çekmektedir; çünkü dönemin Türkiye’sinin bulunduğu siyasi durumla ve batılılaşma hareketleriyle doğrudan bağlantılıdır. Çarlık Rusyası’nda, Ekim Devrimi ile Çarlık monarşisi, Osmanlı İmparatorluğu’nda ise Kemalist Devrim ile Osmanlı monarşisi yıkılmıştır.

Kendi yaşamında da bu izlere rastlayan Neriman, eve dönüş yolunda Macit’e rastlar. Bu tesadüfen yaşanan karşılaşma, Neriman’a, Macit’i lüksten ve batı ışıltısından soyut; günlük hayatın karmaşası içinde yakalama fırsatı vermiştir. Macit, önceye kıyasla Neriman’a daha soğuk ve umursamaz davranmaktadır. Bu gerçeklik, hala anlatılan hikâyenin etkisinde kalan roman kişisine, Macit’le aralarında geçen bir münakaşayı hatırlatır. Neriman’ın toplumsal ilişkilerde samimiyetin gerekli olduğu düşüncesine, Macit karşı çıkmış, samimi insanları **“Vahşiler!”** diye nitelendirmiştir. Bunun üzerine Neriman, Macit’in dış görünüşünün altında sahte bir kişilik yattığını anlamıştır. Aldatılmış hisseden Neriman maneviyatın değerini bu yaşadıklarından sonra görmüş ve hatasını anlamıştır.

Neriman’ın uzun zamandır Batı kültürüne duyduğu merak, dayısının kızlarının yaşantısından kaynaklanmaktadır. Bu merakın artmasına ise Macit’in tavırları ve Neriman’ın yaşamına kattığı göz alıcı yenilikler sebep olmuş; ancak kuzenlerinin anlattığı hikâye ve Macit’in aldırmaçlığı, onda bu kültüre karşı uyanan ve temelde biçimciliğe dayanan düşkünlük, yavaş yavaş kaybolmaya başlamıştır.

Batılılaşma hareketlerinin yanlış anlaşılmasının nesnel olarak yapıldığı anlatımlarda ise, romanda odak figür ile aktarılan düşünceler somutlaştırılarak, ana düşünce oluşturulmaktadır. Neriman'ın iç çatışmaları aracılığıyla yalın bir şekilde ifade edilen **“yanlış batılılaşma”** sorunsalı, yapının sonlarına doğru, diğer figürlerin bir arada bulunarak kendi fikirlerini paylaştığı bir ortamda tartışılmaktadır.

“Ziya Bey’e, daha doğrusu onun kabul ettiği içtimai nazariyeye göre her kültür (o buna hars diyor) milli kalmalıdır ve milli kalmaya mahkûmdur; tekniğe gelince, bu beynelmileldir; fakat bunlar müphem tabirlerdir. Her âlim, kültür meselesine başka medluller tayin etmiştir. Ziya Bey ki (Dürkaym) demektir, kültür kelimesini milli müesseselerin bir terkibi şeklinde kabul eder. Tabir meselesi.”(Safa, Fatih-Harbiye, 119)

Yapıtta konuyla ilgili olarak, önemli bir Türk aydını olan Ziya Gökalp'ın düşüncelerine gönderme de yapılmıştır. Ziya Gökalp'ın bu sosyal teorisi ve figürlerin diyalogları temelinde, Türk toplumunda görülen ve pek çok tartışmalara neden olan **“Teknikte mi kültürde mi garplılaşmalyız?”** sorusu bulunmaktadır. Yapıtta bu medeniyet meselesinin üstesinden gelinmesi için öncelikle bu soruya bir yanıt verilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır.

2.5. Yabancılaşma: Uyum Sorunu

Fatih ve Harbiye arasındaki görsel uçurum yapıtta “Kabil’le Newyork arasındaki farklar” ile vurgulanmıştır. Bu benzetmeden yola çıkılarak, oluşan köklü değişimlerin, iki zıt kutbu oluşturduğunu ve bunun sonucunda Neriman’ın kültürel uyum sorunları yaşayacağını söylemek mümkündür.

“Günün hayatına girmek için baloya ait ümidine sarılmak istiyordu fakat buna da cesareti yoktu ve ne olduklarını bilmediği bir alay meçhul ve yüzleri örtülü maniler ümidin önünü kesiyorlardı. Bu maniler dışarıdan mı geliyorlar, yoksa Neriman’ın içinde mi doğuyorlardı? Zaten, bu garip ruhi sersemlik içinde, Neriman dışarıdaki hadiselerle kendi ruhundaki mütemadi oluşların nerede başlayıp nerede bittiğini ve nasıl kaynaştığını anlayamıyordu.”(Safa, Fatih-Harbiye,81)

Yukarıda verilen alıntı ile Neriman’ın yaşadığı uyum sorununu kararsızlık, yanıtı bulunamayan sorular ve arada kalmışlık olarak tanımlamak mümkündür. Neriman, bilinmeyen ama bir o kadar da albenisi olan batı kültürüne ait olmaya çabalarırken, aslında kendisini bütünüyle zıt olan doğu kültürünün içinde bulunmaktadır.

Her ne kadar bu çabalarını, Fatih-Harbiye tramvayına binerek şehrin diğer tarafına geçmesiyle icraata dökmüşse de, içten içe bir mücadele verdiği gerçeği onun kültürel uyum sorunları yaşadığını kanıtlamaktadır.

Şinasi’nin cesaret edip, Neriman’a neden eskisi gibi olmadığını sorduğu bölümde, Neriman sessiz kalmış, aslında sorunun yanıtını kendi kendine vermiştir:

“Niçin mi? Çünkü, artık ben bir Fatih kızı olmak istemiyorum, anlıyor musun? Böyle yaşamaktan nefret ediyorum, eskilikten nefret ediyorum, yeniyi ve güzeli istiyorum, anlıyor musun? Eski ve yırtık ve pis iğrenç bir elbiseyi üstümden atar gibi bu hayattan ayrılmak, çıkmak istiyorum.(...)Bıktım artık, ben başka şeyler istiyorum, başka, bambaşka, anlamıyor musun?” (Safa, Fatih-Harbiye, 71)

Yapıtta **“şekilcilik”** kavramı, Neriman’ın yaşadığı kültürel çatışmanın asıl nedeni olarak gösterilebilir. Medeniyetler arasında bağ kurmakta zorlanan Neriman, kendince tasarladığı bu iki farklı dünyayı birbirinden kesin olarak ayırmak istemekte, ancak çevresine bu görüşlerini aktarmakta güçlük çekmekte, dolayısıyla iç mücadelesini sürdürmeye mecbur kalmaktadır. Bu kargaşa onu o kadar çaresizleştirmiştir ki eski bir elbise gibi gördüğü Doğu kültüründen sıyrılmak onun için bir kaçış yoludur. Bir tarafta bu keskin düşünceler onu esir almış, eski yaşantısına dair farklılaşan ne varsa üzerinde durmasına ve kıyaslamalar yapmasına neden olmuştur. Örneğin, Harbiye civarında uğradığı bir parfüm mağazası ve küçükken babasıyla gittiği Beyazıt sergisinde, bir tezgâhta satılan kokular arasındaki farkı düşünmektedir.

Neriman, gittiği mağazanın vitrinini şöyle betimlerken **“Burada her şey, tek başına konmuş zarif bir küçük şişenin tatlı mavisini, (...) burada her şey, rahat ve mes’ut insanların kullanmayı adet ettikleri eşyaydı; burası, aynı zamanda, bir insanın ne kadar mes’ut olabileceğini hissettiren imkânlarla doğru açılmış pencereydi.”**(Safa, Fatih-Harbiye, 32) tezgâhta satılan kokuları ise bu şekilde anımsamaktadır; **“Arap kılıklı bir adam irili ufaklı birçok yağlı, kirli şişeler arasında, ayakta durur, kokular satardı. Bu çadıra uzaktan yaklaşırken bile sert bir nane, bahar, hacı yağı kokusu Neriman’ın midesini bulandıracak derecede burnuna dolardı ve oradan çabuk geçmek isterdi.”**(Safa, Fatih-Harbiye, 33)

Bir konuya açıklık getirmek için sürekli bağlantılar kuran Neriman, bu sefer de kokular aracılığıyla bu amacını gerçekleştirmiştir. Buradan yola çıkarak, Neriman'ın batı ve doğu kültürlerini aklında nasıl basite indirgediğini ve formülleştirdiğini görmek mümkündür.

Yapıtta rastlanan odak figürün yaşadığı iç çatışmalar, karakterin bir uyum sorunu yaşandığına dikkat çekmektedir. “ *Kendimden nefret ediyorum. Oturduğum mahalle, oturduğum ev, konuştuğum adamlar çoğu sinirime dokunuyor.*” (Safa, Fatih-Harbiye, 29) Fatih'te yaşamının iç bunalımcı olduğu yargısına varan Neriman daha sonraları buralara sempati duymaya başlamıştır. “ *Neriman bu mahallede (...) bu yeni silinmiş küflü tahta kokuları arasında insanın mes'ut olabileceğini görüyordu.(...) Neriman vicdan azabı duymadan mes'ut olabilirdi. Fakat ne idi, ara sıra onu yakalayan o kuvvetli arzu ki bunların hepsine karşı nefret ve isyan uyandırıyor.*” (Safa, Fatih-Harbiye, 46-47)

Yukarıda verilen örnekten de anlaşılacağı gibi Neriman, ne istediğini tam olarak bilememekte ve bu bilinmezlikleri nasıl aşabileceğini kestirememektedir. Odak figür, yaşanan değişimin nedenini bulamama huzursuzluğu ve kaygısıyla Batı'ya körü körüne bağlanıp, Doğu'yu kendinden uzaklaştırmaya çalışmakta; ancak böyle yaparak gerçeklikten uzaklaştığını fark edemeyip, kendi kökleriyle irtibatının zayıflamasına neden olmaktadır.

3. SONUC

Peyami Safa'nın Fatih-Harbiye adlı yapıtında, söz konusu dönemde, ülkeyi yok olmaktan kurtaracak batılılaşma hareketlerinin amacından uzaklaştırılması üzerine, **bireyin yaşadığı değişim** konu alınmıştır.

“Bu cihanın kâşanesi kum üstüne yapılmıştır. Mazi ve istikbal, taraf taraf uçurumdur. Hararet ve su, benim yatağım ve yastığımdır: yanmak ve boğulmak. İşte benim ayinim! Ve gene Gazali diyordu ki: Arz, kayalar, denizler, hatta parlak yıldızları ve emelleri ve dehası veya bulanıklığıyla, beşerin ruhu, cümleten, bütün asumanın göğsünde kaybolmaya mahkûmdur.” (Safa, Fatih-Harbiye, 132)

Yapıt, Faiz Bey'in Gazali'yi okuyarak uykuya dalması ile son bulmaktadır. Tasavvuf felsefesinin izlerini taşıyan bu alıntıda ise fani olan her şeyin geçici olduğu, doğadan örneklerle somutlaştırılmıştır. Buradan yola çıkarak yapıtın ana fikrinin; **“Bir medeniyetin ilerlemesi için tekniğini geliştirmesi ancak maneviyatını unutmaması gerekir.”** olduğu söylenebilir. **Başka bir deyişle, batılılaşma anlayışı, kendi kültürel kimliğimizden ödün vermeden, sadece sosyal açıdan gelişme ideali üzerinde ilerlemelidir.**

Tez sorusu kapsamında, odak figür Neriman'ın çevresindeki görsel farklılıklar nedeniyle, batılılaşma hareketlerini, daha mutlu ve lüks bir hayat sürme çabası olarak yorumladığı söylenebilir. Bu yanlış batılılaşma sorunu, Neriman'ın ikilemler içinde boğulmasına ve benliğini oluşturan değerlerden uzaklaşmasında neden olmuştur.

Kendisiyle ve çevresiyle sürekli düşünsel bir çatışma halinde olan Neriman, kültürel açıdan uyum sorunları yaşamakta, Batı'nın yanlış algılanması üzerine kendine yabancılaşmaktadır.

Neriman'ın yapıt boyunca Fatih ve Harbiye uzamlarına yaptığı yolculuklar, onun doğu ve batı uygarlıkları arasında kalışını simgelemektedir. **Bu iki yaka arasındaki bağlantı, onun aylarca içinde verdiği mücadeleyi, iç ve dış çatışmalarını daha net açıklamaktadır.**

“Fatih-Harbiye” başlığından da anlaşılacağı gibi yapıtta, ülkede cereyan eden batılılaşma, Neriman'ın iki medeniyet arasında bir ikilem yaşamasına neden olmuştur. **Ona farklı dünyaların kapılarını açan bu Fatih-Harbiye treninin, onu bir yerden başka bir yere götürmesi gibi düşüncelerinin de onu oradan oraya sürükleyişi ve her şeyin ortasında bırakması anlatılmıştır.**

Tezin Toplam Sözcük Sayısı: 3699

4. KAYNAKÇA

- Safa, Peyami. Fatih-Harbiye. İstanbul: Ötüken Yayınları, 2000